

Günay İsmayılova
Naxçıvan Dövlət Universiteti
ismayilovag670@gmail.com

ESTETİK TƏRBİYƏNİN FORMALAŞDIRILMASINDA MUSİQİ ŞƏXSİYYƏTİNİN İSTİQAMƏTİ

Xülasə

Estetik tərbiyə işində musiqinin yeri və rolundan bəhs olunur. Musiqi hər bir insanın tərbiyəsi üçün həqiqi təbii vasitədir. Musiqinin təsiri altında yaxşı hisslərin yaranması, xeyirxah işlərin yerinə yetirilməsi, qəlbin tərbiyəsi, gözəlliyə nail olunması üçün şərait yaranır. Musiqi insan ruhuna bir rahatlıq, xoş əhval gətirir, əsəbi və gərgin vəziyyətləri özündən kənar etməyə imkan yaradır. Musiqi yorğunluğun qarşısını alır, proflaktik və müalicəvi vasitə kimi istifadə edilir. Yaxşı gözəl hisslərə təşviq etmək, xeyirli, müsbət fikir və düşüncələr oyatmaq musiqinin təsir gücünü digər vasitələrdən əsaslı dərəcədə fərqləndirir. Musiqi qavrayışın, təxəyyülün, bədii hisslərin, zövqlərin, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır və beləliklə də insanlara emosional təsir göstərir, onların estetik inkişafına təkan verir. Musiqi insanların sağlamlılığına və hərtərəfli inkişafına müsbət təsir göstərir. Musiqi zəngin və təsirli tərbiyə vasitəsidir. Musiqi böyük emosional təsir gücünə malikdir, insanın zövqünü formalaşdırır, hisslərini tərbiyə edir. Musiqi vasitəsilə estetik tərbiyəsinin pedaqoji mahiyyəti, tərbiyəvi funksiyasının açılmasına təşəbbüs göstərilir, musiqinin müsbət emosiyalar yaratmaq sahəsində müstəsna əhəmiyyətindən bəhs olunur.

***Açar sözlər:** estetik tərbiyə, musiqi vasitəsilə tərbiyə, musiqinin tərbiyəvi imkanları, musiqi estetik təsir vasitəsi kimi*

Gunay Ismayilova
Nakhchivan State University
ismayilovag670@gmail.com

Musical personality in the formation of aesthetic education direction

Abstract

The place and role of music in aesthetic education is discussed. Music is a truly natural tool for the education of every person. Under the influence of music, the creation of good feelings creates conditions for performing good deeds, training the heart, and achieving beauty. Music brings comfort and good mood to the human soul allows you to get rid of nervous and tense situations. Music prevents fatigue. It is used as a preventive and therapeutic tool. Encouraging good and beautiful feelings, evoking good positive thoughts and thoughts, the influence of music fundamentally differs from other means. Music plays an important role in the development of perception, imagination, artistic feelings, tastes, and creative abilities, and thus has an emotional impact on people and stimulates their aesthetic development. Music has a positive effect on people's health and overall development. Music is a rich and effective educational tool. Music has a great emotional influence. It shapes a person's taste and educates his feelings. The pedagogical nature of aesthetic education through music is an initiative to reveal the educational function. The exceptional importance of music in the field of creating positive emotions is discussed.

***Keywords:** aesthetic education, education through music, educational opportunities of music, music as a means of aesthetic influence*

Giriş

Estetik tərbiyə şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafında əsas komponentlərdən biridir və bu tərbiyə hissəsi əqli, əxlaqi, əmək, fiziki və s. keyfiyyətlərlə qarşılıqlı əlaqəli prosesdə olub şəxsiyyətin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır.

Estetik tərbiyənin qarşısında qoyulan tələblərdən biri insanın ömrü boyu gözəllik yaratmağı, pisliyə və eybəcərliyə dözülməzlik göstərməyi, ictimai və təbii həyata öz gözəllik payını bəxş etməyi bacarmasıdır. İnsanın, uşağın estetik zövq və baxışları öz-özünə yaranmır. Məlumdur ki, gerçəkliyi kamil insan gözü bir cür qavrayır, amma, qeyri-kamil insan başqa cür. Mütəfəkkirlərindən birinin söylədiyi kimi qeyri-musiqili qulaq üçün ən gözəl musiqi mənasızdır. Ən gözəl musiqi kar üçün predmet sayılmır (Aslanov, 1987).

Bir cəhət də qeyd olunmalıdır ki, təbiətdəki gözəlliklərdən zövq almaq bacarığı və imkanı, onu dərinəndən dərk etmək qabiliyyətinin müxtəlifliyi müəyyən dərəcədə zövqlərin necə tərbiyə olunması ilə əlaqədardır. İnsanda təbiət hadisələrinə və ictimai inkişaf qanunauyğunluqlarına fəal maraq olmasa onda başqa hissləri, başqa mənəvi keyfiyyətləri də tərbiyə etmək mümkün olmaz. Estetik ideal, ali hisslər bədii tərbiyənin əsası olan həyat və təbiət gözəlliklərinə aludəçilikdən və ilkin maraqdan başlanır, ardıcıl şəkildə inkişaf edir və kamillik dərəcəsinə çatır. Tərbiyənin əsas qayəsini insan və təbiət gözəlliklərinə münasibət təşkil edir və bu münasibətin formalaşması prosesində gənclərdə əməksevərlik, insanpərvərlik, sadəlik, təvazökarlıq, doğruculuq kimi nəcib sifətlər yaranır. Estetik tərbiyə ümumtərbiyə işinin başqa sahələrindən təcrid olunmuş bir sahə deyil, əksinə o, ümumtərbiyə işinin başqa sahələri ilə sıx bağlı olub yetişən nəslin tərbiyəsini tamamlayan bir sahədir. Estetik tərbiyə insanda bədii hisslərin, zövqün və bədii mühakimənin təşəkkül tapıb möhkəmlənməsinə səbəb olan incəsənət əsərlərini, təbiət və cəmiyyətdəki gözəllikləri düzgün başa düşməkdə adama kömək göstərən və onda bədii yaradıcılıq qüvvələrini inkişaf edən təsirlərin məcmusu deməkdir (Azərbaycan Respublikası məktəblərinin təhsil standartları, 2000).

Estetik tərbiyə vasitəsi kimi musiqi, onun təsir gücü əvəzsizdir. Bədii estetik zövqünün formalaşmasında musiqi ecazkar qüvvədir. Musiqi insan həyatına necə daxil olduğuna diqqət yetirsək, onda həm müxtəlif yol və formaların varlığını, həm də çox zaman böyüməkdə olan nəslin musiqi inkişafında və tərbiyəsində ciddi nöqsanlara gətirib çıxaran qarşılıqlı əlaqənin, ardıcılığın olmadığını görürük. Bədii təsir cəhətindən musiqi digər vasitələrdən müqayisəyə gəlməz dərəcədə təsirlidir. Musiqi-insanın təkmilləşməsi, kamilliliyə çatması, istiqamətində gözəl vasitədir. Musiqinin emosional təsiri çox gülcü ifadəli və kütləvi səciyyə daşıyır. Elə bir adam tapılmaz ki, bir musiqi əsərini, mahnı və ya nəğməni züm-zümə etməsin. Elə bir adam çətin tapmaq olar ki, o bu və ya digər janrdə səslənən musiqini dinləmiş olsun (Xəlilov, 1992).

Musiqi insanın bütün bioloji funksiyasını situmullaşdırmaq işində elə bir səviyyədə durur ki, digər fəaliyyət növləri bu səviyyədə estetik hiss və estetik zövq yaratmaq, tərbiyə etmək imkanına malik deyildir. Musiqi-hər bir insanın tərbiyəsi üçün həqiqi təbii vasitə, məlhəmdir ki, bu isə onun gümrah yaşamasına, yaxşı və faydalı işlər görməyə təhrik edir. Həyat musiqi ilə o qədər zəngindir ki, insanların musiqi mədəniyyəti barəsində narahat olmağına dəyməz. Musiqi tərbiyəsi sistemini düzgün qurmaq üçün onun məqsəd və mahiyyətini dərinəndən başa düşmək son dərəcə vacibdir. Musiqi haqqında əldə edilən biliklər musiqi görüş dairəsinin genişlənməsində və musiqi zövqünün formalaşmasında çox böyük rol oynayır. Musiqi tərbiyəsi xüsusi əhəmiyyətə malik olub, yüksək zövqlü, musiqiyə dərin maraq və məhəbbəti olan insan tərbiyə etmək vasitəsi kimi qiymətlidir. Musiqinin təsiri altında yaxşı hisslərin yaranması, xeyirxah işlərin yerinə yetirilməsi, qərbin tərbiyəsi, gözəlliyə nail olması üçün şərait yarınır. Musiqi insanın yaşamaq və yaratmaq hisslərini gücləndirir, qüvvətləndirir, ətrafa, ətrafdakılara yaxşı münasibətlər tərbiyə edir, təbiətdən zövq və nəşə almağa sövq edir. Musiqi yaxşı və pis işlərə münasibət formalaşdırır, digərləri ilə xoş, ürəkdən ünsiyyət qurmağa kömək edir. Müxtəlif vəziyyətlərdə əhval-ruhiyyəni tənzimləməyə təsir göstərir (Rəcəbov, 2009).

Musiqi estetik tərbiyənin ən zəngin və təsirli vasitələrindən biridir, böyük emosional təsir gücünə malikdir, insan hisslərini tərbiyə edir və zövqləri formalaşdırır. Müasir elmi araşdırmalar göstərir ki, insanda musiqi qabiliyyətlərinin inkişafı, musiqi mədəniyyətinin əsaslarının

formalaşmasına əsaslı təsir gös tərir. Bu növ qabiliyyətlərin inkişafı isə təlim-tərbiyə vasitəsi ilə mümkün ola bilər.

Musiqi inkişafı ümumi inkişafa əvəz olunmaz təsir göstərir. Bu zaman insanda emosional sfera formalaşır, düşüncə inkişaf edir, sənətdə və həyatda gözəlliyə həssaslıq inkişaf etdirilmiş olur. Musiqi fəaliyyətində bir musiqi-estetik şüur yaranarsa, bu insanın sonrakı inkişafı, ümumi mənəvi formalaşması üçün iz qoymadan keçməz. Musiqi qabiliyyətlərinin inkişafı musiqi tərbiyəsi əsas vəzifələrindən biridir. Pedaqogika üçün vacib olan problem musiqi qabiliyyətlərinin təbiəti məsələsidir. Musiqinin insanın fitri xüsusiyyətlərini təmsil etməsi və ya ətraf mühitin təsiri, yaxud təhsilin və təlimin nəticəsində inkişaf etməsi tədqiqatçılar tərəfində müxtəlif səpkidə və müxtəlif mövqelərdən şərh olunmuşdur.

Musiqi əsərləri ilə tərbiyə həmişə cəlbedici və təsirli olur. Musiqi əsərlərinin düzgün seçilməsi, onların ideyasının tərbiyənin məqsədinə uyğun olması tərbiyəedici rolunun artırılmasında mühüm məsələdir. O, insanı əyləndirir, tənzimləyir, mənəvi cəhətdən təmizləyir, saflaşdırır. İstifadə olunan musiqi Azərbaycan bəstəkarlarının mahnılarından, klassik bəstəkarların əsərlərindən və xalq musiqisindən ibarətdir. Musiqi insanı kiçik yaşlarından müşayət edir. Estetik cəhətdən inkişaf etmiş insanların bir çox nəsilləri klassik bəstəkarların əsərləri əsasında tərbiyə almışdır. Musiqi emosional və fəal olduğu üçün, qəlbə, ruha birbaşa, tez və çevik surətdə təsir göstərir.

Musiqi əsərləri insanın mənəvi həyatında həmişə cəlbedicə və təsirli amillərdən olmuşdur. Musiqi insanın mənəvi həyatını nizamlamaq, bir axara salmaqla onun cəmiyyət həyatındakı mövqeyinin də nizamlanması, həyat tərzini xoş, cəlbedici olmasına da kömək edir. Musiqi insan üçün sevinc, nəşə gözəllik mənbəyidir. İnsan həyatı musiqisiz bəlkə də bir tam olmaq imkanından məhrum olardı. Musiqi insan həyatı üçün çox vacibdir. Psixoloqlar qeyd edirlər ki, musiqi insanı kədər-qüssədən, depresyadan qurtulmağa kömək edir, insanlara sevinc gətirir, ruh yüksəkliyi aşılır. Psixoloqlar hesab edirlər ki, əgər məqsəd uşağın yaradıcılığını inkişaf etdirmək, hisslərini, Özünəməxsus baxışlarını formalaşdırmaq və belə bir yanaşma ilə şəxsiyyəti zənginləşdirməkdən ibarətdirsə, inanırıq ki, uşaqların musiqi yaradıcılığı sahəsində maraq və qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək mümkündür (Qədimova, 2007).

Musiqi cəmiyyət həyatının tələb və ehtiyaclarını ifadə etməkdə əvəzsiz ifadə vasitəsidir. Hər şeydən əvvəl, musiqi insanın maddi, daha çox əmək prosesində, onunla əlaqədar adət və ənənələrində xüsusi rol oynayır. Musiqi həcmnin insanın idrak və qiymətləndirici, yəni adamların psixologiyası və ideologiyasının inikası üzrə fəaliyyət növünə də gülcü təsir amilidir. Musiqi mənəvi dəyişdirici, yəni ideya, etik və estetik təsir göstərmək qüdrətinə malikdir. Nəhayət, musiqi insanların bir-birilə ünsiyyətini, onların müxtəlif fəaliyyət növləri ilə təmasda olmasını şərtləndirir. Bütövlükdə şəxsiyyətin mənəvi aləminin, onun əxlaqi keyfiyyətlərinin, estetik zövq və ideyalarının formalaşmasında musiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Şəxsiyyətin özünü qiymətləndirməsi məsələsi müasir dövrdə xüsusi məna kəsb edir. Bu yalnız müəyyən yaşa çatmış adamların özünü təkmilləşdirmək, özünü tərbiyə etmək zərurəti ilə deyil, həm də yetişməkdə olan gənc nəslin təlim-tərbiyəsi işinin təşkilinə verilən yeni tələblərlə əlaqədardır. Təlimlə tərbiyənin vəhdətini təmin etmək hazırda məktəb kollektivlərinin qarşısında duran çox mühüm vəzifədir. Həmin vəzifəni layiqincə yerinə yetirmək üçün yalnız təlimi inkişafetdirici istiqamətini deyil, həm də onun tərbiyəedici funksiyasını gücləndirmək zəruridir. Bunun üçün ilk növbədə şagird şəxsiyyətinə analitik yanaşma meylini dəyişdirmək lazımdır. Çünki şagirdlərdə yalnız bu və ya digər psixi funksiyaların təşəkkülünə, məsələn, diqqətin, hafizənin və ya təfəkkürün, onların hər hansı bir cəhətinin, yaxud iradi keyfiyyətin, əxlaqi hissənin inkişaf etdirilməsinə can atmaq şəxsiyyətin təşəkkülünə verilən müasir tələblər nöqtəyi-nəzərindən kifayət sayıla bilməz. Çünki insan şəxsiyyəti yalnız ayrı-ayrı keyfiyyətlərin mexaniki məcmusundan ibarət deyildir.

Şəxsiyyətin musiqi vasitəsilə tərbiyəsi məsələlərinin obyektiv və hərtərəfli işıqlandırılması məqsədilə, fikrimizcə ilk növbədə qərb musiqi təhsili və tərbiyəsinə nəzər yetirmək faydalı olar (Sadıqov, 2012: 65). Bu təhsil sistemində təkə dərsin taktiki planlaşdırılması yox, onun fəlsəfi əsaslandırılmasına uyğunluğu tələbi də musiqi fəaliyyətinin başlıca dəyər istiqaməti olur. Bu strategiya belə yanaşmanı zəruri edir ki, şagirdlərin musiqi tərbiyəsində humanist, yaxud pragmatik

pedaqogikanın metodoloji prinsipləri əldə rəhbər tutulmalıdır, yəni uşaqların marağı nəzərə alınmalı, müəllim məktəbli şəxsiyyətinə hörmət etməyi bacarmalı, təlim mühitində qabiliyyətlərinin aşkar edilməsinə çalışmalıdır (Paşayev, Rüstəmov, 2007).

Qərb təhsilində yetişən nəsə ilk əvvəl dinləyəcəyi musiqi əsərlərinin repertuarı təklif olunur, onların arzu və istəkləri hesaba alınır. Əlbəttə, burada çox mühim bir problemlə qarşılaşmalı oluruq: seçilmişin dəyərli olması, əhəmiyyətlik baxımından yüksək olması. Bu zaman şagirdlərin yüngül musiqi janrlarına, yaxud ciddi, klasik musiqiyə (polifonik musiqi növünə) diqqət yetirilməsi sayəsində çox asanlıqla bir neçə zövqə malik olduqlarını müəyyənləşdirmək çətin deyildir. Bu məqsədlə şagirdlərin hamısı musiqi alətlərinə maraq göstərməsi də hesaba alınmalıdır. Əlbəttə bunlar hələ hamısı deyildir. Digər çoxmühim və demokratik dəyər və prinsiplərə əsaslanan məsələlər də vardır; musiqi dərslərində ciddi janrlarda olan əsərlərdən imtina edilir, bu növ janrlar uşaqların istəkləri ilə fakültetivlərdə, dərnək məşğələlərində öyrədilir (Məmmədova, 2009).

Musiqini dinləməklə gözəllik hissələrinə qovuşursan. Musiqi gözəllikdir. Dinləyir və onun gözəlliklərini duyur, sevinc və şadlıq hissi keçirir, zövq, nəşə alırsan. Musiqi səni nəcib duyğulara, dərin və gözəl, xoş niyyətli fikirlərə qərq edir. Düşünçələrin gözəlliyi, təmizliyi musiqinin yaratdığı xeyirxah fikirlərin düzülüşü kimi çox qiymətli və dəyərlidir. Musiqi obrazlar vasitəsilə insanı mənəvi cəhətdən saflaşdırır, təmizləyir, bəd əməllərdən, çirkin niyyətlərdən, xəbis hərəkətlərdən çəkindirir, qoruyur və müdafiə edir. Musiqi estetik zövq və hissələrin mənbəyi, zəngin xəzinəsidir. Müəllim-pedaqoq bütün bu cəhətləri tərbiyə işində nəzərə almalıdır.

Musiqi gerçəkliyi bədii səs obrazları vasitəsilə təsvir edən və insan psixologiyasına təsir göstərən incəsənət növüdür. İnsanların emosional vəziyyətinin konkret və inandırıcı ifadəsinə nail olan bu sənət bəşəriyyət tarixində böyük ictimai, tərbiyəvi rol oynamışdır. Musiqinin söz, hərəkət və s. ilə sintez təşkil etməsi onun imkanlarının genişlənməsinə səbəb olur. Bəstəkarlar simvollarından, hər hansı bir anlayış ifadə edən işarələrdən (siqnal, motiv, hava) geniş istifadə edirlər. Musiqi də təbiət lövhələrinə, insan portretlərinə, müəyyən dövrlərdə müxtəlif ölkələrin ictimai təbəqələrinin həyatını əks etdirən səhnələrə rast gəlinir. Musiqi həmçinin dövrün emosional koloritini, ritmini, tempini, ümum bəşəri ideyaları ifadə edir. Bəstəkarın fikir və emosionalı, obrazlı təsəvvürləri musiqi məzmununun milli təəcəssümü olan musiqi forması vasitəsilə həyata keçirilir.

Nəticə

Məqalədə belə nəticəyə gəldik ki, şəxsiyyətin musiqi vasitəsi və tərbiyəsi qərb musiqi təhsili və tərbiyəsinə yetəri qədər faydalı olmuşdur. Burada müəllimin məktəbli şəxsiyyətinə hörmət etməyi bacarması və təlim mühitində onların qabiliyyətlərinin aşkar edilməsi məqalədə öz əksini tapmışdır. Burada hər şeydən əvvəl musiqidə insanın maddi və əmək prosesində onunla əlaqədar adət və ənənələri xüsusi rol oynayır. Musiqinin etik və estetik təsir qüdrətinə malik olması bütövlükdə şəxsiyyətin estetik zövq və ideyalarının formalaşması məqalədə mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Aslanov, A. (1987). Estetika aləmində. Bakı.
2. Azərbaycan Respublikası məktəblərinin təhsil standartları. (2000). Bakı.
3. Xəlilov, V.C. (1992). Azərbaycan ümumtəhsil məktəblərində estetik tərbiyənin. İnkişaf yolları. Bakı.
4. Rəcəbov, O. (2009). Musiqi və vətəndaşlıq tərbiyəsi. Bakı: Şirvanəşr.
5. Qədimova, J. (2007). Musiqi və onun tədrisi metodikası. Bakı.
6. Sadıqov, F.B. (2012). Pedaqogika (dərs vəsaiti). Bakı: Adiloğlu.
7. Məmmədova, İ. (2009). Musiqi pedaqogikası. Bakı: ABU.
8. Paşayev, Ə., Rüstəmov, F. (2007). Pedaqogika. Yeni kurs, Bakı.